

állapota egyaránt akadályozhatta abban, hogy a korábbi lendülettel folytassa munkálkodását. Alig több, mint egy évvel a Tordára meghirdetett zsinat időpontja után, 1572 decemberében hunyt el.

Az Oláh Róbert által most közreadott kötet két irányban is rálátást nyújt a teljes életműre. Egyrészt a debreceni egyház életének belső építése tekintetében, másrészt a magyarországi, helvét irányú egyház kialakulása, önmeghatározása és önvédelme tekintetében.

Filológiaiilag kiemelendő tanulsága a válogatásnak, hogy Melius számos munkája egy-egy nagyobb hitvitakör része. Ebben a kötetben ilyen az *Abstensio* és a *Csengeri Hitvallás*, de példaként említhető még a Krisztus közbenjárásáról szóló prédikációk is. Sürgető feladat volna e hitvitakörök egyenként való teljes kibontása. Továbbá látható a kötetből, hogy az életműben gyakran ismétlődnek ugyanazok a témák új és újabb megfogalmazásokban, és hogy az egyes munkák tartalma, módszerei, alapelvei szoros kapcsolatban állnak egymással. Szükséges volna ezek egymásra vonatkozásait, összefüggéseit egészében látni, azaz az életmű teljességét ragadni meg. Ezért reméljük, hogy ezt a kötetet továbbiak fogják követni.

Összegzésül az mondható el, ami e kötetből főként a dialógusokból és az *Abstensió*ból tűnik ki, hogy Melius nem mondott le az egyetemesség, a katolicitás igényéről. Fekete Károly ezt így fogalmazta meg a válogatás elé írt bevezetőjében: Melius Juhász Péter „nem egy tan győzelemre viteléért küzdött, hanem az egyház életéért...”

HELTAI JÁNOS

Németh Gábor, *Padányi Bíró Márton könyvtára*, Monok István bevezetésével, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Pesti Kalligram Kft., 2022. 232 p.

„A mi szolgálatunknak nem elmeftatással, eszeskedéssel vagy okoskodással kell lenni... hanem... mélységes alázatosságban, fáradhatatlanul, minden unalom nélkül szüntelenül...” írja Padányi Bíró Márton *Angyali társaságnak szövetsége* (Buda, 1758) című munkájában. Padányi Bíró Márton, a nagy lángon égő, ellentmondást nem tűrő, hitvitázó püspök egész életében elszántan harcolt a katolikus vallás megerősítéséért és a török idők utáni veszprémi egyházmegye újjáépítéséért. Tette mindezt szóval és tettel, új templomok építésével, régiek felújításával, új plébániák szervezésével, nagy hatású prédikációival. Hittérítő tevékenységét azonban nemcsak szóban és írásban folytatta, hanem a képzőművészetet is segítségül hívta, így került Magyarországra Franz Anthon Maulbertsch osztrák freskófestő, akinek képein keresztül is terjeszthette az igét. Veszprémi székhelyét Sümegre helyezte át, még ha a várat nem is sikerült rezidenciájává alakíttatnia, a ferences kolostor mellett álló épületet viszont igen. Itt rendezte be könyvtárát. Padányi Bíró Márton termékeny szerző volt, hitvitáit, szentbeszédeit nagyrészt magyarul vetette papírra, nagyszámú levele is ismert. Számos könyve közül a leghíresebb az 1750-ben megjelent *Enchiridion* című műve, amelyben a protestáns felekezetek, vagyis az ő értelmezésében az „eretnység” megszüntetésére vonatkozó módszerét foglalta össze. E könyvével rosszul mérte föl a politikai erőteret, elveszítette Mária Terézia addigi pártfogását, ami nemcsak pályájának, hanem személyének megtöréséhez is vezetett.

Bíró Márton fáradhatatlan munkáját folytatta Németh Gábor, a Zirci Ciszterci Apátság Műemlékkönyvtárának vezetője, aki több mint húszéves kutatásainak eredményeit foglalta össze a főpap könyvtárának történetével, annak alakulásával és könyveinek sorsával kapcsolatban. A *Padányi Bíró Márton könyvtára* című kötetet az alpolgármesteri köszöntő után Monok István bevezető tanulmánya nyitja meg, felvázolva a 18. század közepén fennálló püspöki könyvtárakat – az esztergomi érsekit kivéve – a Magyar Királyság és Erdély területén. Ezt követően Németh Gábor, a témára vonatkozó szakirodalom mindenre kiterjedő összegyűjtésére alapozva, szélesre tárt horizonton helyezi el a veszprémi püspök gyűjteményét. A főpap életrajzát taglalva a szerző külön alfejezetben emlékezik

meg Padányi Bíró Márton egyházszerző, pasztorizációs és birtokszerző munkájáról, elkobzásra ítélt művéről, építkezéseiről és mecenatúrájáról, majd rátér a könyvtár részletes ismertetésére. Az épület és a könyvtárszoba képekkel gazdagon illusztrált bemutatása után olvashatunk a bibliotéka napjainkig tartó történetéről, gyarapodásáról és alakulásáról, a főpap püspöksége előtt és alatt beszerzett legfontosabb művekről.

A veszprémi püspök könyvtárában a Bibliák, prédikációgyűjtemények, kánonjogi és világi jogi művek, államelméleti munkák, vitairódalom és orvosi könyvek mellett természetesen szép számmal képviseltették magukat történeti művek, amelyek közül az egyik legérdekesebb tétel a Budai Krónika kézzel másolt példánya 1752-ből. A Hess András által 1473-ban, Magyarország területén először nyomtatott mű értékét, keresettségét jól mutatja, hogy a könyvet még majd háromszáz év elmúltával, a nyomtatás általánosabbá válása idején is kézzel lemásolták. Németh Gábor közli a Budai Krónikával kapcsolatos legfrissebb kutatási eredményeket, korrigálja a téves feltételezéseket, szól a másolat forrásáról és tulajdonosairól is.

Hasonló alaposággal helyezi el a szerző a korban azt a négy művet, amely ördögüzéssel és boszorkánysággal foglalkozik. E könyvek jelenléte egy főpapi könyvtárban a 18. században nem számított különlegesnek, a nap mint nap felmerülő problémák megoldásához szolgáltattak elméleti és gyakorlati hátteret, valamint segítséget a többségében jezsuita szerzetes szerzők. Érdekes adalék, hogy a kor legnépszerűbb, boszorkányság elleni kézikönyve, a *Malleus Maleficarum* nem volt megtalálható Padányi Bíró Márton bibliotékájában, mindazonáltal a kor fontos jelensége kellő figyelmet kapott.

Az ismertetett könyv gerincét Bíró Márton 1751-es sümegi könyvtárjegyzékének (*Elenchus librorum bibliothecae*) közreadása képezi. Németh Gábor már a bevezető tanulmányban meggyőzően bizonyítja kutatásai alapján, hogy az összeírás nem készülhetett a kronosztikonban megjelölt évben, hanem csak évekkel később, 1754 után. Az átírásban közölt jegyzék az eredeti kézirat felépítését megőrizve, sorszámozva és csoportosítva közli a műveket. Az egyes tételeket a mű szerzőjéről, címéről és a rétnagságról megemlékező bejegyzés vezeti be, ezt követi a mű bibliográfiai leírása, majd a possessorok felsorolása és az esetleges megjegyzések. A művek kötéséről nem esik említés. A tételek felsorolásának monotonitását gondosan válogatott és sokszínű képanyag töri meg, megcsodálhatunk többek közt díszes kötéseket, címlapokat, bejegyzéseket, nyomdászjelvényeket, iniciálékat és különféle cifrákat.

Külön fejezet gyűjti egybe a sümegi katalógusban nem szereplő, de Padányi Bíró Mártonhoz köthető könyvek jegyzékét, majd a főpap harminckét művét szedi időrendbe a szerző. Ezt követi a Padányi Bíró Mártonnak ajánlott és az általa támogatott könyvek listája, majd pedig az egyházi karrierje egyes állomásai során beszerzett könyveit tartalmazó részletes táblázatot tanulmányozhatunk. Ezután találjuk a Tessedik István által Bécsből 1750-ben és 1751-ben küldött könyvekről szóló táblázatot, amely a könyvek árát is tartalmazza. Levéltári adalékok és az angol nyelvű összefoglaló után a kötetet a személynevek és possessorok mutatója, a nyomdászok, nyomdatulajdonosok, kiadók és nyomdahelyek mutatója, valamint a képek jegyzéke zárja. Összességében elmondható, hogy Padányi Bíró Márton könyvtárában a kötetek többsége prédikációs, kánonjogi és történeti munka volt – ha lehetett, új kiadásban –, amelyek munkaeszközként szolgálhattak. A világi irodalom szembeötlő hiánya a szerző szerint annak a jele lehetett, hogy a püspök gondosan ügyelt arra, mire lesz szüksége majd egy papnevelde hallgatóinak.

Kiemelésre méltó a kötet igényes kivitele, harmonikus tipográfiai megoldásai, bőséges, változatos és kiváló minőségű illusztrációi. A Padányi Bíró Márton könyvtárával kapcsolatban írásba foglaltak plasztikusan kirajzolódnak a szemünk előtt, csupán ha a könyv képeit nézzük végig ugyanúgy, mint azok a történetek, amelyeket Anthon Maulbertsch freskói mesélnek el a sümegi plébániatemplom falán.

A *Padányi Bíró Márton könyvtára* című kötet nem csupán könyvjegyzék, hanem a főpapi életpálya részletes és a legteljesebb szakirodalomra alapozott bemutatása, a könyvbeszerzések

története, a legfontosabb és legérdekesebb tételek értő bemutatása, érdekes és információgazdag olvasmány. Németh Gábor a veszprémi püspökhöz hasonló fáradhatatlan szorgalommal gyűjtötte össze anyagát, és tárja rendszerezve, értelmezve és gazdagon díszítve az olvasók elé.

BAKONYI ZSUZSANNA

Révay Péter, *De monarchia et sacra corona regni Hungariae centuriae septem – A magyar királyság birodalmáról és Szent Koronájáról szóló hét század, tomus I–II., kiad. Tóth Gergely, Benei Bernadett, Jarmalov Rezső, Sánta Sára, Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2022. 1340 p.*

A magyarországi tudományosság egyik legörvendetesebb fejleményének számít, hogy az utóbbi években lendületet vett a neolatin szövegek kutatása, a történeti forrásokat is beleértve: jó példa erre az Istvánffy Miklósról szóló írásokat tartalmazó, 2018-ban megjelent tanulmánykötet, vagy éppen a 2014-ben napvilágot látott *Clio inter arma...* című kiadvány, melyben 16–18. századi historikusok is terítékre kerültek. Kora újkori latin irodalmunk fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni: ismeretük nélkül nemcsak történeti tudásunk marad hiányos, de azt a tudománytörténeti-szellemtörténeti folyamatot sem lehet végigkövetni, amely a kritikai történetírásunk megszületéséhez vezetett, és amely az emberi gondolkodásra nézve megannyi örök érvényű tanulással szolgál. Éppen ezért kulcsfontosságú a 15–18. században keletkezett, ám azóta elfeledett, parlagon heverő, kéziratban maradt, vagy éppen kritikai kiadással nem rendelkező 15–18. századi források edíciója. E vonulatba illeszkedik az 1568 és 1622 között élt tudós koronaőr, Révay Péter *De monarchia et Sacra Corona regni Hungariae centuriae septem* című monumentális művének megjelentetése és magyarra fordítása, melyet annak a Tóth Gergelynek köszönhetünk, aki – tanítványaival együtt – már számos eredményt ért el a 18. századi Bél Mátyás életművének feltárásában és művei kiadásában.

Révay Péter szeremségi gyökerű, udvarhú lutheránus főnemesi családból származott. 1584 és 1587 között a bécsi jezsuitáknál nevelkedett, ezután a strassburgi egyetemen tanult. Megörökölte a bárói címet és a turóci főispánságot is. 1605-ben Mátyás főherceg (később II. Mátyás magyar király) bizalmi embereként a Magyar Tanács tagja, 1610-ben pedig királyi főudvarmester lett. Koronaőri kinevezését 1608-ban kapta meg, és egészen 1622-ben bekövetkezett haláláig viselte azt. A *De monarchia...* című, a Magyar Királyság és a Szent Korona teljes történetét elbeszélni hivatott művének 1620-ban, a pozsonyi várban kezdett neki, életének kritikus időszakában: amikor az általa oly fontosnak tartott magyarországi békés egyensúly (a Habsburgok és Bethlen Gábor szembenállása miatt) összedőlni látszott, saját személye és hűsége pedig kompromittálódott a királpárti oldal szemében. A koronaőrt azonban e nehézségek sem tántorították el a tudományos munkától.

Révay Péter akribiájához méltó az a feladatmennyiség, amelyet Tóth Gergely és csapata (Benei Bernadett, Jarmalov Rezső, Sánta Sára) magára vállalt a *De monarchia...* szövegének feltárásakor. Amellett, hogy a kétkötetes munka tartalmazza a forrás szövegének kritikai kiadását és tárgyi jegyzetekkel ellátott magyar fordítását, a második kötet függelékében azok a kiegészítések (*Additamenta*) is közlésre kerültek (utóbbiak csak latinul), amelyeket Révay a korábbi, *Commentarius* című művéhez készített. Ugyancsak a függelék tartalmazza Hunyadi Mátyás Révay által felhasznált leveleinek jegyzékét és konkordanciáját; ezek a Nádasdy-kódex néven ismert kéziratból származó levelek Révay legfontosabb forrásai közé tartoztak. A második kötet végén szerepel a kritikai kiadások szokásos elemét jelentő személy- és névmutató is. Az első kötetben pedig részletes, magyar–angol nyelvű bevezetőt találunk, melyben nemcsak Révay Péter életével kapcsolatban szerepelnek új adalékok, de Révay más munkáiról, a *De monarchia...* történelmi háttéréről, felépítéséről, magyarországi és külföldi forrásairól, valamint tartalmának jellegzetességeiről, narratíváiról olvashatunk, és szó